מלמד שלן בעומקה של הלכה ואמר רב שמואל בר אוניא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר [1] עתה באתי לא קשיא הא דרבים והא דיחיד ודיחיד קל והתנן נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר' ישמעאל אומר אם היו סמוכות למטה מטפחות בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה (א) אבל לא מקוננות ואמר רבה בר הונא אין מועד בפני תלמיד חכם כל שכן חנוכה ופורים כבוד תורה קאמרת כבוד תורה דיחיד חמור תלמוד תורה דיחיד קל אמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף מדר' יוסי בר חנינא תלמוד תורה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף מדמסמכו של בית רבי תלמוד תורה ומת מצוה מת מצוה עדיף מדתניא מבטלין תלמוד תורה להוצאת מת ולהכנסת כלה עבודה ומת מצוה מת מצוה עדיף מולאחותו דתניא ולאחותו מה ת"ל הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מיטמא לאחותו כך אינו מיטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה בעי רבא מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף מקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא או דלמא מת מצוה עדיף משום כבוד הבריות בתר דבעיא הדר פשטה מת מצוה עדיף דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה גופא א"ר יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך בשלמא נראה אע"פ שאינו סמוך משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר אלא סמוך אע"פ שאינו נראה היכי משכחת לה א"ר ירמיה שיושבת בנחל וא"ר יהושע בן לוי כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר מ"ט דכתיב [3] ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף ואמר ריב"ל כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר מאי קמ"ל תנינא איזו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר כרך איצטריך ליה אע"ג דמיקלעי ליה מעלמא ואמר ריב"ל כרך שחרב ולבסוף ישב נדון ככרך מאי חרב אילימא חרבו חומותיו ישב אין לא ישב לא והא תניא רבי אליעזר בר יוסי אומר [4] אשר לוא חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן אלא מאי חרב שחרב מעשרה בטלנין ואמר ריב"ל

לוד

הא דרבים. דהתם כל ישראל הוו: **מענות.** הספד על המת: **ולא מטפחות.** על לבן: **אבל לא מקוננות.** והתם מפרש איזהו עינוי ואיזהו קינה עינוי שכולן עונות כאחת קינה אחת אומרת וכולן עונות אחריה: **ת"ת דיחיד.** ביטול תלמודו קל מעבודה ופורים: **מדרבי יוסי בר חנינא.** דדריש משפחה כו': **ולאחותו מה ת"ל.** גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא (במדבר ו) הרי הכל במשמע הדר כתיב בתריה קרא יתירא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו כו' דריש לה בספרי לאביו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה לאמו מה ת"ל שאם היה כהן ונזיר אע"פ שקדוש ב' קדושות לאמו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה לאחיו שאם היה כהן גדול ונזיר לאחיו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה דעל כרחך כולהו למעוטי מת מצוה אתו הלכך אם אינו ענין לו תנהו ענין לאבירו ולאחותו מה ת"ל כו' ואם אינו ענין לאלו תנהו ענין לענין ביטול עבודה ומילה מפני מת מצוה: **שמת לו מת.** אח או אחות: **אמרת לא יטמא.** כשם שאין נזיר מבטל נזירותו ליטמא לקרוביו כך הוא זה לא יבטל פסחו: **את לא תעשה.** דכתיב לא תוכל להתעלם (דברים כב) וכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו: **בנחל.** מקום נמוך: **שישב ולבסוף הוקף.** שנתיישב תחלה בבתים ולבסוף הוקף חומה נידון ככפר לענין בתי ערי חומה: **בית מושב עיר חומה.** בית מושב של עיר חומה: **עשרה בטלנין.** שבטלין ממלאכתן שיהו מצויין תמיד בבית הכנסת שחרית וערבית כדאמרינן במסכת ברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה וכו': **תנינא.** בפירקין במתני' (ד' ה.): **כרך איצטריכא ליה.** דכל כרך אינו אלא מקום שווקין שנכנסים שם מכל צד וגדול הוא יותר מעיר גדולה: **דמיקלעי ליה מעלמא.** אנשים הרבה ויש הרבה מהן בטלין ממלאכה שאין עושין מלאכה אלא במקומן אפילו הכי בעינן קבועין דזמנין דלא משתכחין: **ישב אין.** שחזר והוקף:

לוד

מלמד שהלך ולן בעומקה של הלכה. כל זמן שהארון והשכינה שרויין שלא במקומן אסורים בתשמיש המטה לא גרס ליה הכא דמה שייך כאן ובפרק הדר (עירובין סג:) גרס ליה דקאמר שנענש יהושע על שבטל ישראל מפריה ורביה וי"ל דמה שנענש שלא היה לו בן זכר היה על שבטל ישראל מתשמיש מדה כנגד מדה אבל שאר עונש בא לו על בטול תורה:

מענות. כולן עונות כאחת מקוננות אחת אומרת והשאר עונות מטפחות יד על יד או על ירך או על פנים: **אין** מועד בפני תלמיד חכם. ויום שמועה כבפניו דמי: **כל** שכן חנוכה ופורים. שמותר להספידם אע"ג דמבטל ממקרא מגילה אלמא ת"ת חמור ממקרא מגילה: **מת** מצוה עדיף. לאו דווקא מת מצוה והוא הדין לכל מתים שבעולם מבטלים תלמוד תורה להוציאם אלא איידי דנקט בסמוך גבי ולאחותו מת מצוה ה"נ נקט תלמוד תורה ומת מצוה: **מת** מצוה עדיף. הקשה הר"ר אלחנן למה לי קרא תיפוק ליה מק"ו ומה ת"ת דאמירא מבטלין משום כבוד המת עבודה דקילא לא כל שכן דהא אפילו תלמוד תורה דרבים מבטלין משום כבוד המת כדאמר פ"ב דכתובות (דף יז. ושם) וי"ל דה"מ למאן דקרי ותני ומתני דצריך כולי האי אבל למאן דלא קרי ותני לא צריך כולי האי והכא איירי במת מצוה דלא קרי ותני ומשום הכי צריך קרא דולאחותו: **כרך** שאין בו י' בטלנים נדון ככפר. וצ"ל דמיירי בסתם כרכים האמורים בתלמוד אבל המוקף חומה מימות יהושע בן נון אפילו אין בו י' בטלנים קורין בט"ו וה"נ משמע דפריך בסמוך מאי קמ"ל תנינא איזו היא עיר גדולה כו' ומשני כרך איצטריך ליה אע"ג דמקלעי ליה מעלמא ואי איתא דאפילו במוקף חומה מימות יהושע בן נון צריך י' בטלנין הוה ליה למימר מוקף מימות יהושע איצטריכא ליה אע"ג דחשיב חומה דידהו שהגינו מן האויבים וגם מקלעי ליה מעלמא דהוי רבותא טפי אלא ש"מ דבמוקף מימות יהושע לא צריך י':

כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר. פירש הקונטרס לענין בתי ערי חומה איירי וה"נ משמע מדאייתי קרא דכי ימכור וקשה דאם כן בערכין (דף לג.) הו"ל להש"ס למתני גבי הא דתני שאר דיני דבתי ערי חומה ועוד קשה דאם כן הל"ל נדון כערי החצרים דשייך גבייהו לכ"נ דלענין מגילה איירי מכל מקום מייתי קרא דכי ימכור לאשמועינן דחומה דמתנינן גבי מגילה בכה"ג דמהני גבי ערי חומה דהיינו הוקף ולבסוף ישב כדכתיב בית מושב עיר חומה דמשמע שנתיישב בתוך החומה ואם תאמר לקמן (דף ה:) אמרינן דטבריא שימה חומתה אע"ג דאין לה דין ערי חומה מ"מ קורין את המגילה בט"ו דהם מוקפין חומה כיון דמגינא מאויבים וה"נ היה לנו לומר כשישב ולבסוף הוקף כיון דמכסיא ומגינא וי"ל דשאני טבריא דכיון דחזינן דהיקף ים מהני כהיקף חומה לגבי מגילה גם כן דין הוא שיקראו המגילה בט"ו שהרי היקף שלה קודם לישובה והוי כשאר היקף דמהני בבתי ערי חומה אבל ישב ולבסוף הוקף לא מצינו בשום מקום דחשיב חומה שלה וא"ת לקמן בפרקין (שם) דקאמר אשר לו חומה פרט לשור אגף פי' שאגרות חומות שלה כגון שהבתים מדובקים יחד בעגול והוי כמו חומה סביב לעיר ולמה לי קרא תיפוק ליה דה"ל ישב ולבסוף הוקף שהרי לא נגמרה חומת העיר עד שנגמרו כל הבתים ויש לומר דקרא אתא לאשמועינן דאפילו היכא דקים לן שלא דר אדם שם עד שנגמרו כל הבתים אפילו הכי לא חשיב היקף וצריך לומר דהא דקאמר נדון ככפר מיירי דליכא י' בטלנים דאי יש שם עשרה בטלנין אמאי גרע מעיירות גדולות דהוו בי"ד: **והתניא** רבי אליעזר ברבי יוסי אומר וכו'. וא"ת אדמותבת ליה מרבי אליעזר לסייעיה מרבנן דפליגי עליה וסברי דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעתיד לבא ויש לומר דע"כ לא סבר רבי יהושע כרבנן דלאי סבר כוותייהו מאי מהני (ישב ולבסוף הוקף) אם לא קדשה קדושה שנייה: **אלא** שחרב מעשרה בטלנים. וכשלא הוקף מימות יהושע איירי דביה לא צריך עשרה ואם תאמר מאי מהני מה שהיה כרך מתחילה הוה ליה כפר שנעשה כרך שנתישבו שם עשרה ויש לומר דלרבותא נקט הכי ולא מבעיא כפר שנעשה כרך דבכתמא ליכא למיחש שמא יפסקו דיורים אלא אפילו זה שפסקו דיורים כבר פעם אחת וסלקא דעתך אמינא דליכא למיחש שמא יפסקו עוד פעם אחרת אפילו הכי קא משמע לן דלא חיישינן:

לוד

עין משפט נר מצוה

ט א ב מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה כג ופי"א מהל' אבל הלכה ד [וה] סמג עשין ג טוש"ע א"ח סימן תקמז סעיף ג וטוש"ע י"ד סימן תא סעיף ה:

י ג מיי' שם פי"ד הלכה ט טוש"ע י"ד סימן שפא סעיף א:

יא ד מיי' שם פי"ג הלכה א טוש"ע י"ד סי' שעד סעיף א:

יב ה מיי' פ"א מהלכות מגילה הלכה א טור ש"ע א"ח סי' תרפח סעיף ב:

יג ו ז מיי' שם הלכה י טור ש"ע א"ח סי' תרפח סעיף ב:

יד ח טוש"ע שם סעיף א:

טו ט מיי' פי"ג מהל' שמטה ויובל הלכה יד סמג עשין קנד:

טז י מיי' פ"א מהלכות מגילה הלכה ח:

יז כ מיי' פי"ג מהלכות שמטה ויובל הלכה טו [ופ"א מהלכות מגילה ה"ד טוש"ע א"ח סי' תרפח סעיף א]:

◆

רבינו חננאל

ופרקינן התם גבי יהושע תלמוד תורה דכל ישראל ולפיכך חמור מעבודה, אבל דיחידים כגון תלמוד תורה דרבי, עבודה חמורה ממנו וכן פורים. אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם לתת לחבירו שלום בלילה, חיישינן שמא שד הוא. ואי מוכיר לו שם שמים, שרי. ותלמוד תורה דיחיד קיל, והתנן נשים במועד מענות אבל לא מטפחות, ואמר רבה בר רב הונא אין מועד בפני תלמיד חכם, כל שכן חנוכה ופורים. ופרקינן כבוד תורה כגון הספד תלמיד חכמים וכיוצא בו, אפילו דיחיד חמור מפורים, אבל תלמוד תורה דיחיד קל מעבודה ופורים. אמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף, כדר' יוסי בר' חנינה. וכן מקרא מגילה עדיף מתלמוד תורה, מדמבטלין דבי רבי תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכן קבורת מת מצוה עדיף מתלמוד תורה, דתנן מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה. (א) ואסיקנא דקבורת מת מצוה עדיף ממקרא מגילה, גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. פירוש כגון זקן שראה בהמת חבירו והיא נידחה, ואין כבודו [להיות] מנהיג בהמה, אינו חייב להשיבה, שנא' והתעלמת, ואמרינן פעמים שאתה מתעלם, באיזה [צד] כגון זקן שאין כבודו להנהיג לפניו בהמות שהוא פטור מלהשיב, נמצא כבוד הזקן דוחה את הכתוב לא תוכל להתעלם. וכן אם יש לפניו שתי מצוות עבודה ומת מצוה, מת מצוה עדיף ויבטל עבודה. מדתניא ולאחותו דכתיבה בנזיר מה תלמוד לומר, כלומר לאחיו אינו מטמא לאחותו לא כל שכן, אם כן מה תלמוד לומר ולאחותו. הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, שבשתיהן אף על פי שהן מצוות עשה שהוא חייב כרת, כדתנן בכריתות פרק ראשון הפסח והמילה מצות עשה, (והן בכרת) [והן בכרת] דכתיב והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח [וגו'], וכתיב וערל זכר אשר לא ימול וגו'. ושמע שמת לו מת יכול יטמא, אמרת לא יטמא, דייקינן מדכתיב והאיש אשר הוא טהור וחדל לעשות הפסח ונכרת[ה], וכן [ו]ערל זכר אשר לא ימול ונכרתה, כלומר אינו רשאי להיטמא [נ"א: להיטפל] למתו ולבטל המצוה. יכול גם למת מצוה לא יטמא, שאם יטמא נמצא בטל מן המצוה, תלמוד לומר ולאחותו, הנה הנזיר מצווה שלא להיטמאות וכתיב ולאחותו מופנה ללמד ממנה לאחותו אינו מטמא אבל מיטמא למת מצוה אע"פ שמבטל העבודה. אמר ר' יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו, פי' כדאמרן. כו'. תנא סמוך (בה) [בזה] השיעור אע"פ שלא נראה כגון שיושבת בנחל. או נראה עמו כגון שיושבת בראש ההר אע"פ שאינו סמוך כשיעור מיל אלא יותר מזה, נידון בכרך, והשוכן חוץ לכרך כשיעור הזה קורא המגילה בט"ו, שנידון כבן כרך. וכן כרך שישב, כגון שבנו בתים ואחר כך הקיפוהו חומה, נידון ככפר, ואע"פ שעתה מוקף חומה הוא. שנא' ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה, שקדם בעיר חומה ולא קדם בניין הבית לחומה. עשרה בטלנין, שבטילין ממלאכתן ויושבין בבית הכנסת, ואע"ג דאתו להו מעלמא אכסנאין, הרי זה כפר. וכן כרך שהיו בו עשרה בטלנין וחרב, ועוד חזרו [בו] ועכשיו יש בו עשרה בטלנין, נידון ככרך, ונוהגין בו כל מצות הנוהגות בכרך. אבל כרך שהוקף ולבסוף ישב, אף על גב דחרבה חומתו הרי הוא ככרך.

מסורת הש"ס

א) [עירובין סג: ע"ש סנהדרין מד: ע"ש], ב) מו"ק כח:, ג) [מו"ק כז: ע"ש], ד) לקמן כט. [וע"ש בתוס'] כתובות יז. [וע"ש בתוס'], ה) ברכות יט: נזיר מח: סנהדרין לה. זבחים ק., ו) שבת פא: לד: [ברכות יט: עירובין מא: מנחות לז:], ז) [לעיל ג:], ח) [ערכין לג: ע"ש דיבא כריתא], ט) [לקמן ה.], י) [לקמן י: שבועות מו.] ערכין לב. [ועי' רש"י ותוס' ערכין שם ועי' פי' תוס' על זה בחולין סה. ד"ה אע"פ], כ) [מו"ק כח:], ל) [עי"ש], מ) [פרשת נשא], נ) [דברים כב], ס) [ב"מ ל.], ע) ולא סתרי אהדדי דהתם קאמר שנענש על שביטל ישראל מפו"ר והכא אמר שנענש על שביטל מעבודה די"ל דמה שנענש כו', פ) [ועי' תוס' כתובות יז. ד"ה להוציאה], צ) דהיינו עיירות גדולות אבל כרך הנזכר במקרא מגילה היינו המוקף חומה, ק) נ"א אם לבסוף ישב.

◆

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ: יהושע ה יד
2. לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ: במדבר ו ז
3. וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ: ויקרא כה כט
4. וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: ויקרא כה ל

◆

גליון הש"ס

גמ' ולהכנסת כלה. בהגהות ש"ע אה"ע סי' סה סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומטפחות בזה ובזה אבל לא מקוננות. (ב) תוס' ד"ה כרך שישב וכו' בט"ו דהוא מוקפת חומה:

(א) נראה דחסר כאן וז"ל מקרא מגילה ומת מצוה מאי עדיפא ואסיקנא וכו'.